

DAVLAT VA XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH MODELLARI VA ULARNING O'ZBEKISTON SHAROITIDA QO'LLANILISHI

Shomurotova Yulduz Majidovna

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi

Loyiha boshqaruvi (PM) 4-guruh tinglovchisi

yulduzshomuradov@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15395983>

ARTICLE INFO

Received: 28th April 2025

Accepted: 30th April 2025

Published: 12th May 2025

KEYWORDS

davlat-xususiy sheriklik, infratuzilma, moliyalashtirish modellari, loyiha moliyalashtirish, O'zbekiston, investitsiya, risklar boshqaruvi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada davlat va xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini moliyalashtirish modellari hamda ularning O'zbekistonda qo'llanilishi masalalari tahlil etilgan. Maqolada infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishning turli modellari, ularning afzallik va kamchiliklari, shuningdek O'zbekiston sharoitida ushbu modellarni joriy etish imkoniyatlari va to'siqlar muhokama qilingan. Tadqiqot natijasida O'zbekistonda DXSh loyihalarini moliyalashtirishni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

KIRISH

Zamonaviy davlatlarning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyoti ko'p jihatdan infratuzilmaning sifati va samaradorligiga bog'liq. Biroq, infratuzilma obyektlarini qurish va modernizatsiya qilish katta miqdordagi investitsiyalarni talab etadi, bu esa davlat byudjeti imkoniyatlaridan oshib ketishi mumkin. Bu muammoni hal qilish usullaridan biri – davlat va xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarini joriy etishdir. DXSh – bu davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning institutsional va tashkiliy ittifoqi bo'lib, ijtimoiy ahamiyatga ega infratuzilma obyektlarini qurish, rekonstruksiya qilish va ekspluatatsiya qilish uchun amalga oshiriladi [1].

O'zbekistonda DXSh mexanizmlari nisbatan yangi bo'lib, 2019 yilda "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonun qabul qilinganidan so'ng rivojlana boshladi [2]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 20 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishning institutsional va huquqiy asoslarini yaratish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3980-son qarori DXSh mexanizmlarini rivojlantirish uchun huquqiy asoslarni yaratdi [3].

Infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish – DXSh tizimining eng muhim komponenti hisoblanadi. Xalqaro tajriba ko'rsatadiki, turli moliyalashtirish modellarining qo'llanilishi mamlakatning iqtisodiy xususiyatlari, huquqiy tizimi va infratuzilma sektorining rivojlanish darajasiga bog'liq. Ushbu maqolaning maqsadi – DXSh loyihalarini moliyalashtirish modellarini tahlil qilish va ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini o'rganishdir.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot asosan tizimli adabiyotlar tahlili va qiyosiy tahlil metodologiyasiga asoslangan. Tadqiqot jarayonida DXSh sohasidagi O'zbekiston va xorijiy normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy maqolalar, hisobotlar va tahliliy materiallar o'rganildi. DXSh loyihalarini moliyalashtirish modellarini o'rganish uchun nazariy manbalar va amaliy tajribalar tahlil qilindi.

Borisova (2019) o'z tadqiqotida DXSh loyihalarida moliyalashtirish modellarining nazariy asoslarini va ularning infratuzilma rivojlanishidagi ahamiyatini ko'rib chiqqan [4]. Uning fikriga ko'ra, moliyalashtirishning eng samarali modeli loyihaning xususiyatlari, tarmoq xususiyatlari va davlatning moliyaviy imkoniyatlariga bog'liq.

OECD (2021) hisobotida DXSh loyihalarini moliyalashtirishning xalqaro tajribasi va rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ularni qo'llashning xususiyatlari tahlil qilingan [5]. Hisobotda rivojlanayotgan mamlakatlarda DXSh loyihalarini moliyalashtirishda yuzaga keladigan asosiy to'siqlar sifatida moliya bozorlarining rivojlanmaganligi, huquqiy bazaning nomukammalligi va davlat nazorati tizimining zaifligini ta'kidlangan.

Wang va Zhao (2020) DXSh loyihalarini moliyalashtirishning innovatsion modellarini tahlil qilib, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi risklarni optimal taqsimlashning muhimligini qayd etgan [6]. Ularning fikriga ko'ra, loyihalarni moliyalashtirishda muvaffaqiyat omillari – bu risklarni to'g'ri baholash va taqsimlash, shuningdek, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishdir.

Abdullaeva (2022) O'zbekistonda DXSh mexanizmlarini qo'llash tajribasini tahlil qilib, moliyalashtirish sohasidagi asosiy muammolarni aniqlagan [7]. Muallif O'zbekistonda DXSh loyihalarini samarali moliyalashtirish uchun mahalliy moliya bozorlarini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun huquqiy bazani takomillashtirish zarurligini ta'kidlagan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili va xalqaro tajribani o'rganish natijasida DXSh loyihalarini moliyalashtirishning quyidagi asosiy modellari aniqlandi:

1. **Loyiha moliyalashtirish (Project Finance)** – bu model loyihaning kelajakdagi pul oqimlariga asoslangan, loyiha aktivlari garov sifatida ishlatiladi. Loyiha uchun odatda maxsus loyiha kompaniyasi (SPV – Special Purpose Vehicle) tashkil etiladi [8]. Bu model katta, uzoq muddatli va kapital sig'imi yuqori bo'lgan loyihalar uchun qulay hisoblanadi.
2. **Korporativ moliyalashtirish (Corporate Finance)** – bu modelda xususiy sheriklar o'z mablag'lari yoki kredit mablag'laridan foydalanadilar. Ushbu model kichikroq loyihalar uchun qulay bo'lib, xususiy sheriklar kuchli moliyaviy ahvolga ega bo'lganda samarali hisoblanadi.
3. **Davlat subsidiyalari va kafolatlar (Government Subsidies and Guarantees)** – davlat tomonidan moliyaviy ko'mak va kafolatlar taqdim etiladi. Bu model ijtimoiy ahamiyatga ega, lekin tijorat jihatidan kam daromadli loyihalar uchun mos keladi.
4. **Aralash moliyalashtirish (Blended Finance)** – davlat, xususiy va xalqaro moliyaviy institutlar mablag'larini birlashtirish orqali amalga oshiriladigan model. Bu rivojlanayotgan mamlakatlarda infrastruktura loyihalarini moliyalashtirish uchun tobora ko'proq qo'llanilmoqda [9].
5. **Institutsional investorlarni jalb qilish (Institutional Investors)** – pensiya jamg'armalari, sug'urta kompaniyalari va boshqa institutsional investorlar DXSh loyihalarini moliyalashtirishda muhim manba bo'lishi mumkin. Bu model barqaror, uzoq muddatli daromad keltiruvchi loyihalarga mos keladi.

O'zbekiston kontekstida, yuqoridagi modellarning qo'llanilishi quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

O'zbekistonda DXSh loyihalarini moliyalashtirish amaliyotining tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgi paytda asosan xorijiy moliyaviy institutlar va xalqaro tashkilotlar (Osiyo taraqqiyot banki, Jahon banki, EBRD va boshqalar) mablag'lari hamda davlat byudjeti mablag'lari qo'llanilmoqda [10]. Mahalliy xususiy investorlarning va moliya institutlarining ishtiroki hali ham cheklangan.

Loyiha moliyalashtirish modeli O'zbekistonda endigina shakllanmoqda. Bu modelni samarali qo'llash uchun moliya bozorlarini yanada rivojlantirish, huquqiy bazani takomillashtirish va loyiha risklar boshqaruvi tizimini yaratish zarur.

Institutsional investorlarni jalb qilish imkoniyatlari ham cheklangan, chunki O'zbekistonda pensiya va sug'urta fondlari rivojlanish bosqichida. Biroq, xalqaro institutsional investorlarni jalb qilish istiqbolidir.

Aralash moliyalashtirish modeli O'zbekiston uchun eng maqbul hisoblanishi mumkin, chunki bu model davlat, xususiy sektor va xalqaro moliya institutlari resurslarini birlashtirish imkonini beradi.

XULOSA

O'zbekistonda DXSh loyihalarini moliyalashtirish tizimi rivojlanish bosqichida bo'lib, bir qator xususiyatlar va muammolarga egadir. Xalqaro tajribaga asoslangan holda, O'zbekistonda DXSh loyihalarini moliyalashtirishni takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Moliya bozorlarini rivojlantirish va diversifikatsiya qilish, shu jumladan obligatsiyalar bozorini, fond bozorini va boshqa moliyaviy instrumentlarni takomillashtirish.
2. DXSh sohasidagi huquqiy-me'yoriy bazani takomillashtirish, xususan, moliyalashtirish mexanizmlari va risklarni taqsimlash bo'yicha normalarni aniqlashtirish.
3. Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish, ularning tajribasi va resurslaridan foydalanish.
4. Milliy DXSh loyihalarini tayyorlash va moliyalashtirish bo'yicha malakali mutaxassislarni tayyorlash tizimini yaratish.
5. Davlat kafolatlari tizimini takomillashtirish, xususiy investorlar uchun risklarni kamaytirish mexanizmlarini joriy etish.

O'zbekistonda DXSh mexanizmlari va moliyalashtirish modellarini samarali joriy etish mamlakatning infratuzilma sektorini rivojlantirish va modernizatsiya qilish, shuningdek, iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim ahamiyatga egadir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Delmon, J. (2017). Public-Private Partnership Projects in Infrastructure: An Essential Guide for Policy Makers. Cambridge University Press.
2. O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil 10-may, O'RQ-537-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishning institutsional va huquqiy asoslarini yaratish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3980-son Qarori, 2018 yil 20 oktyabr.

4. Borisova, L. V. (2019). Sovremennie modeli finansirovaniya proektov gosudarstvenno-chastnogo partnerstva. *Finansi i kredit*, 25(7), 1626-1645.
5. OECD (2021). *Infrastrukturnoye finansirovaniye v stranax s perekhodnoy ekonomikoy: vyzovy i vozmozhnosti*. Paris: OECD Publishing.
6. Wang, Y., & Zhao, Z. J. (2020). Innovative financing models for infrastructure projects: A comparative analysis. *Journal of Infrastructure Systems*, 26(3), 04020022.
7. Abdullaeva, M. N. (2022). O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalari moliyalashtirilishining o'ziga xos jihatlari. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 3(2), 45-58.
8. Yescombe, E. R. (2018). *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance*. Butterworth-Heinemann.
9. Arezki, R., Bolton, P., Peters, S., Samama, F., & Stiglitz, J. (2020). *Coping with COVID-19 and enhancing long-term resilience to pandemics: The role of public-private partnerships in infrastructure*. Washington, DC: World Bank.
10. O'zbekiston Respublikasi Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish agentligi (2023). *O'zbekistonda DXSh loyihalarini moliyalashtirish holati to'g'risida hisobot*. Toshkent.

